

RÓZSA MÁRIA

A prágai *Ost und West* magyar vonatkozású közleményei 1837–1848

A Prágában megjelenő német nyelvű *Ost und West* az 1848 előtti polgári átalakulás korának Európa-szerte sokat hivatkozott, általánosan olvasott lapja volt. Szisztematikus feldolgozása magyar szempontból eddig még nem történt meg. Az *Ost und West. Blätter für Kunst, Literatur und geselliges Leben* című folyóirat 1837 és 1848 között jelent meg. Szerkesztőjének, Rudolf Glasernek célkitűzése a Kelet és Nyugat közti közvetítés volt, lapja sok cseh, morva, orosz és lengyel irodalommal kapcsolatos írást közölt, de más országok kultúrájával is foglalkozott. Szerepeltek benne novellák, drámák, versek, útleírások, országismereti, zenei, színházi és más művészeteket tárgyaló közlemények. Ezek a kor művelt polgárságának érdeklődését voltak hivatottak kiszolgálni. A cseh népköltészet kiemelt helyet foglalt el a témák között; emellett 1838-tól 1840 végéig rendszeresen közölték a cseh irodalom legújabb termékeinek bibliográfiáját.

A folyóirat a reformkorban több helyütt előforduló német nyelvű irodalmi lap típusába tartozott. Reinhard Wittmann így jellemzi a korszak sajtóját: „A Vormärz sajtójára a szépirodalmi lapok relatív magas száma volt jellemző, amelyek gyakorta pótlékszerepet tölthettek be, az elnyomott politikai sajtó helyett az esztétikai-szórakoztató szerepen túl a liberális polgárság kommunikációs fórumaként szolgáltak.[...] Menzel *Literaturblattjában*, Saphir *Humoristjában*, Herloßsohn *Kometjában*, vagy akár a pengős magazinokban jelen volt a politika – már amennyire a cenzúra engedte.”¹ Ebbe a típusba tartozott a Ludwig August Frankl által a párizsi *Revue des Deux Mondes* mintájára alakított *Sonntagsblätter für heimliche Interessen* (1842–1848) című hetilap,² valamint a pesti *Spiegel* is (1829–1852), amely azonban túlélte 1848-at. Ezek a kelet-európai német nyelvű lapok, ha nem is személyes kapcsolatokon keresztül, de összeköttetésben álltak egymással, figyelték egymást, átvettek híreket egymástól, több munkatársuk dolgozott egyidejűleg több lap számára. A pest-budai és a pozsonyi német nyelvű lapok gyakran támaszkodtak az *Ost und West* anyagára, átvettek szláv népdalo-

¹ WITTMANN, Reinhard, *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert, Beiträge zum literarischen Leben 1750–1880*, Tübingen, Max Niemeyer, 1982, 149.

² ZENKER, Ernst Victor, *Geschichte der Journalistik in Österreich*, Wien, Hof- und Staatsdruck, 1900, 26.

kat, népmondákat belőle, és tudósítottak a szlovák, cseh, morva, szlovén, szerb, lengyel és orosz irodalmi-kulturális törekvésekről.³

Az 1848-ban 150 000 lakossal rendelkező Prágában 37 szórakoztató lap létezett, ebből 29 német nyelven.⁴ Az *Ost und West*et 1837. június végén mint új irodalmi jelenséget előre beharangozták egy röplapon.⁵ 1837. július 1-jétől aztán már rendszeresen hetente háromszor jelent meg a periodikum.⁶

Az új orgánum célja a szláv Kelet és Németország közti irodalmi kapcsolatok fejlesztése volt. Erre a szerepre Csehország – részben szláv, részben német lakosságával – az európai Kelet és a Nyugat határaként kiválóan alkalmas.⁷ A röplap tudósítása szerint a tervezett lap tematikájába novellák, mondák, mesék, versek, továbbá a filozófia, pszichológia, esztétika, a természettudományok, a történettudomány tárgyköréből vett tanulmányok, híres irodalmárok és művészek életrajzainak közlése tartozott. Megjelentetni kívántak ezenkívül országismereti írásokat, útleírásokat, fordításokat, különös tekintettel a szláv népköltészetre. Egyes számokhoz kottákat és dalszövegeket is mellékeltek. Európa sok fővárosából tudósítottak a művészet, az irodalom és az ipar újdonságairól. Meg kell jegyezni, hogy a szláv nyelvű országok mellett Magyarországra is fordítottak figyelmet. A prágai színházi életről rendszeresen adtak hírt. A lap kiadójaként Jakob Sams „egyszerű német postai alkalmazott” nevét tüntették fel, aki egész spórolt pénzét az *Ost und West* sajtóvállalkozásnak szentelte,⁸ szerkesztője pedig Rudolf Glaser volt.⁹

A szerkesztő, Rudolf Glaser (Prága, 1801 – Prága, 1868) jogi és filozófiai stúdiumok után a prágai Egyetemi Könyvtár alkalmazottja volt, emellett verseket írt. A forradalom leverése után, a politikai elnyomás évei alatt Glaser lemondott mindenfajta publikálásról, teljesen visszavonultan élt a prágai Klementinum skriptoraként, illetve passzióból keleti nyelvek tanulmányozásának szentelte magát. Lefordította perzsából a *Sakuntalá* című eposzt, de ez nem jelent meg nyomtatásban. Glaser 1854-től még a prágai Fürstenbergeek könyvtárát vezette, később a „Csehországi németek szövetségé”-nek a könyvtárát is.¹⁰ Glaser jelentőségét a cseh kultúrtörténet számára Karl Viktor Hansgirk (Pilsen/Plzeň, 1823 – St. Joachimsthal/

³ FRIED, István, *Die Kultur des Bürgertums deutscher Muttersprache im Pest-Ofen zur Zeit des Vormärz = Methodologische und literarhistorische Studien zur deutschen Literatur Ostmittel- und Südosteuropas*, Hrsg. v. Anton Schwob, u. Mitarbeit v. Carla Carnevale u. Fridrun Rinner, München, Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, 1994, 94.

⁴ HOFMAN, Alois, *Die Prager Zeitschrift „Ost und West”, Ein Beitrag zur Geschichte der deutsch-slawischen Verständigung im Vormärz*, Berlin, Akademie Verlag, 1957, 15–16.

⁵ HOFMAN 1957, i. m. 27.

⁶ Lásd ehhez: *Časopisectví v Čechách 1650–1847: příspěvek k soupisu periodického tisku, zejména novin a časopisů*, Ed. Laiske, Miroslav, Praha, Státní knihovna ČSR – Národní knihovna, 1959 [i. e. 1960]. 179 s., [12] s. obr. příl. Bibliografický katalog ČSR – České knihy 1959; zvláštní seš. 6, prosinec 1959, 98. Ezt az adatot Pavlina Kafkovánek köszönöm meg.

⁷ HOFMAN 1957, i. m. 27.

⁸ HOFMAN 1957, i. m. 33.

⁹ HOFMAN 1957, i. m. 28.

¹⁰ HOFMAN 1957, i. m. 38.

Jáchymov, 1877) költő, aki egyébként szintén sokat publikált az *Ost und West*ben, a következőképpen foglalta össze nekrológiájában: „Példája arra tanítja meg a törtenészt, hogy Csehországban a nemzetek áldatlan harcát nem a németek kezdték. A németek békésen viszonyultak a csehek nemzeti törekvéseihez egy olyan korban, amikor a többség az ő oldalukon állt, és könnyű lett volna a cseh nemzeti törekvéseket már csírájukban elfojtani.”¹¹

A lap Európa-szerte ismert és olvasott volt.¹² Ennek, valamint irodalmi szövegek átvételének és német nyelvű fordítások cirkulálásának Európában egyik bizonyítéka Mihail Lermontov *Álom (Son – Der Traum)* című verse. A fordítást az *Ost und West* közölte 1845-ben, fordítója [Johann] August Mettlerkamp (Hamburg, 1810 – ?, 1859) volt.¹³ Moritz Gottlieb Saphir bécsi *Humoristja* is közölte a versfordítást, de a fordító neve nélkül 1846. július 16-án.¹⁴ Saphir ezek szerint vagy az *Ost und West*ben olvashatta a fordítást, vagy Mettlerkamp szintén 1846-ban Braunschweigben megjelent *Liederschwalben* című verses kötetében, amely szintén tartalmazta a fordítást.¹⁵ Mettlerkamp 1840-ben Harkovból, ahol 1835 óta lektorként tevékenykedett az egyetemen, Hamburgba ment szabadságra, és ott megismerkedett Gutzkowval, Hebbellel, Dingelstedtrel és a csehországi születésű Uffo Hornnal. Mettlerkamp lefordította még Puskin *Mozart és Salieri* című kis drámáját is.¹⁶ Oroszországba való visszatérése után Lermontov *Korunk hőse* című regényének fordításán dolgozott, amiből 1846-ban az *Ost und West* részleteket is közölt.¹⁷

Az *Ost und West* szépirodalommal kapcsolatos írásait osztrák, német, orosz és a Balkán országokból származó szerzők küldték be. Állandó levelezői mellett olyan munkatársai voltak, mint Ferdinand Freiligrath, Ludwig August Frankl, Friedrich de la Motte Fouqué, Joseph Mendelssohn, Betty Paoli, Friedrich Rückert, Moritz Gottlieb Saphir, Adolf von Tschabuschnigg, Heinrich Laube, Johann Gabriel Seidl, Karl Beck, Heinrich Ritter von Levitschnigg, Franz Freiherr von Dingelstedt, Karl Gutzkow, Heinrich Wilhelm August Stieglitz, Eduard Gervais, Karl Immermann, Karl Herloßsohn és Johann Nepomuk Vogl. A cseh–morva szerzők

¹¹ HANSRIG, K[arl] V[iktor], *Rudolf Glaser (Nekrolog) = Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, Jg. 8 1870, 87. Ezt az adatot V. Ecsedy Juditnak köszönöm meg.

¹² HOFMAN 1957, i. m. 55.

¹³ *Der Traum*. Aus dem Russischen des LERMONTOW, August METTLERKAMP = *Ost und West*, Nr. 75, 19. September 1845, 297.

¹⁴ Lásd ehhez: RÓZSA, Maria, *Der Humorist von Moritz Gottlieb Saphir; Mit besonderer Berücksichtigung der Aufnahme von ungarischen Themen 1837–1848 = Uo, Wiener und Pester Blätter des Vormärz und ihre Rolle an der Kulturvermittlung, Kontakte, Parallelen, Literaturvermittlung, Redakteure und Mitarbeiter*; Herne, Gabriele Schäfer Verlag, 2013, 67–68 (= Studien zur Literaturwissenschaft, 6).

¹⁵ REISSNER, Eberhard, *Deutschland und die russische Literatur 1800–1848*, Berlin, Akademie Verlag, 1970, 204–205; S. 362. Ezért az adatért köszönetemet fejezem ki Anna Ananievának.

¹⁶ REISSNER 1970, i. m. 204–205.

¹⁷ SIVERS, Jegőr von, *Deutsche Dichter in Russland, Studien zur Literaturgeschichte*, Berlin, Verlag von E. H. Schroeder, 1855, 419–420.

között említésre érdemesek Moritz Hartmann, Sigmund Kolisch, Isidor Heller, Siegfried Kapper, Adolf Neustadt, Uffo Horn, Karl Viktor Hansgirk, Adolf Wiesner és Ludwig Ritter von Rittersberg.

A Johann Sprunynál, majd 1839. december 11-étől Karl Geržabeknél nyomtatott negyedréte alakú (23 × 30 cm) lap minden száma 4–5, folyamatosan számozott oldalból állt.

Willibald Alexis (tkp. Georg Wilhelm Heinrich Häring (Breslau/Wrocław, Pl., 1798 – Arnstadt, 1871) ismert német író, a német realista regény megteremtője, előszónak egy episztolát küldött a lap szerkesztőjének. Ebben az episztolában kifejti szkeptikus véleményét a szépirodalmi lapokról, amelyeknek tipikus képviselői a *Zeitung für die elegante Welt*, *Der Fremüthige für Deutschland* vagy a *Morgenblatt für gebildete Stände* voltak. Glaser beharangozó írása, illetve a lappal kapcsolatos célkitűzései felkeltették az érdeklődését, az is megnyerte a tetszését, hogy Glaser lapjával a közvetítő szerepét, a szláv irodalom népszerűsítését vállalja fel. Alexis ezt teljesen újnak, még soha nem létezettnek találta. A szláv irodalom ugyanis a Nyugaton alig volt ismert, Puskinon, Besztuzsev-Marlinszkijon, a lengyel Adam Mickiewiczzen kívül csak a prágai Karl Egon Ebert (1801–1882), neve volt köztudott, ő az *Ost und Westben* is rendszeresen publikált.

A lap magyar tudósítói közül kiemelkedik Rummy Károly György (Igló/Spišská Nová Ves, Sk. 1780 – Esztergom, 1847). 1838 és 1841 között Esztergomból küldött írásait a következő módokon írta alá: -u-, m, Dragutin és Karl. Az iglói születésű, cipszer Rummy csak a debreceni református kollégium diákjaként tanult meg magyarul. Ezután teológiát és természettudományokat hallgatott különböző német egyetemeken (Göttingában és Wolfenbüttelben). Később több felvidéki líceumban tanított, majd a keszthelyi Georgicon oktatója lett. 1824-től Bécsben élt, 1828-tól haláláig Esztergomban. A közgazdász, publicista, történész, fordító és népdalgyűjtő Rummy tehát polihisztor volt. A felvilágosodás korának hungarus patriotizmusát képviselte, amely azonban a 40-es években már nem volt összeegyeztethető a haladó értelmiség nézeteivel, és emiatt Rumyt több támadás is érte.¹⁸ Rummy írásaiban mindig síkra szállt azért, hogy mindenki maga dönthesse el, melyik nyelvet beszéli otthonában, az iskolában vagy a templomban.¹⁹ Sokirányú érdeklődése, nagy családja miatti állandó anyagi természetű gondjai, valamint nyughatatlan vándorélete nem tették lehetővé számára az elmélyült kutató munkát. Így a tervezett nagy művek megírására soha nem került sor, de a német nyelvű lapoknak Közép-Európában állandó levelezője volt. Írásaiban folyamatosan népszerűsítette a magyar kultúrát, és gyakran helyesbítette a Magyarországgal kapcsolatos téves nézeteket. Életrajzírója csak a bécsi *Wandererben* 1824 és 1835 között 1470 írását számolta össze.²⁰ Témái az időjárástól, gazdasági kérdéseken keresztül egészen különböző betegségekig terjedtek. Elkötelezett szószólója volt

¹⁸ FRIED, István, *Rummy Károly György, a kultúraközvetítő 1828–1847 [Karl Georg Rummy, der Kulturvermittler 1828–1847] = Filológiai Közlöny*, 9(1963), Nr. 1–2, 204.

¹⁹ FRIED 1963, i. m. 208.

²⁰ KÖRÖSY László, *Rummy élete [Rumys Leben]*, Budapest–Esztergom, Aigner–Buzárovotis, 1880, 94.

a magyarországi szlovákoknak, mindig megemlítette, ha azt látta, hogy a magyar nemesség egyes tagjai elnyomják a szlovák embereket. Sok bécsi és pesti lapnak küldte tudósításait, a *Sonntagsblätter*, a *Humorist*, a *Pesther Tageblatt* és az *Ungar* állandó szerzője volt.

Az *Ost und West*ben első alkalommal Crna Gora-i (Montenegro) és belgrádi szerb nyomdákról írt, és ezzel a délszláv nemzetiségek könyvkultúráját népszerűsítette.²¹

Rumy könyvismertetést közölt a *Szerb népdalok és hősregék*. Az eredetiből fordítá Székács József, kiadá Kunoss Endre (Pest, Trattner–Károlyi, 1836) kötetéről. Rumy a fordítást jól sikerültnek tartja, és leszögezi, hogy a szerbek olyan gazdag népdalkincssel rendelkeznek, amivel egyetlen európai nép sem dicsekedhet. Megemlíti Vuk Stefanović Karadžić nevét is, végül kis fordításmintát közöl magyarul és németül.²²

Rumy egyik írásában filológiai bizonyítékokat sorolt fel sok magyar szó szláv vagy német eredetével kapcsolatban.²³ Egyik első közleményében Rumy a *Hasznos Mulatságok* cikkére reagál, és kifejti álláspontját az „afterpatriotizmussal” kapcsolatban, vagyis hogy milyen káros a magyar nyelv rákényszerítése a más – főleg szláv nyelvű – népekre.²⁴

Kulifai Zsigmond (1796–1868) református lelkésznek a *Tudományos Gyűjteményben* (1839, 15. sz.) megjelent írására válaszolva Rumy kitér Kulifai azon megállapításaira, hogy a magyarok fő tulajdonságai, illetve elfoglaltságai a bátorság, a gazdálkodás, vendégszeretet. Azonban Kulifai semmit nem ír a magyarok „sötét” oldalairól, véli Rumy. Szerinte ezek a lustálkodás, más népek kigúnyolása, a tudományok lanyha művelése, illetve azok lebecsülése, a régről maradt feületességhez való ragaszkodás, mások haladásának irigylése, gögősség, a hírnév hajszolása és minden idegen gyűlölete.²⁵

Rumy Nagy Elek (1820–1875) ügyvédnek a *Hasznos Mulatságokban* (1837, 31. sz.) *Nemzetek' caractere* címen megjelent írására reflektál *Hartes und ungerechtes Urtheil eines Magyaren über die Slowaken Ungarns* címen az *Ost und West* vitarovatában. Nagy azt írja, hogy a szlovákok nem nevelik gyermekeiket, mivel maguk is tudatlanok és szegények, ezért gyermekeik vadon nőnek fel. Ezzel szemben Rumy szerint a módos szlovák gyermekeit ugyanolyan jó nevelésben részesíti, mint a jómódú német vagy magyar Magyarországon. Nagy ezen

²¹ Dr. RUMY, *Die serbischen Buchdruckereien zu Czettin in der Czerna Gora (Montenegro) und zu Belgrad in Serbien = Ost und West*, Nr. 59, 25. Juni 1838, S. 244.

²² Dr. RUMY, *Magyarische Uebersetzung der serbischen Volkslieder = Ost und West*, Nr. 77, 26. September 1838, S. 318; Nr. 78, 29. September 1838, S. 321.

²³ Dr. RUMY, *Aufrichtiges Geständnis eines magyarischen Gelehrten über den fremden Ursprung vieler magyarischen Wörter; und patriotischer Wunsch = Ost und West*, Nr. 15, 21. Februar 1838, 64.

²⁴ Ry, *Unbefangenes Urtheil eines Magyaren über die Verachtung fremder Sprachen*, = *Ouw*, Nr. 42, 26. Mai 1838, 174.

²⁵ – u –, *Beitrag zur Schilderung des Nationalcharakters der Magyaren*, = *Ouw*, Nr. 52, 30. Juni 1838, 216.

kívül azt az elítélő általánosítást teszi, hogy a szlovákok irigyek és könnyen felbosszanthatóak, emellett büszkék és vére menően ingerlékenyek. Rummy ezzel szemben úgy véli, hogy mindez „rossz és igazságtalan jellemrajz”, mert „Magyarországon sok katolikus és evangélikus szlovák töltött be és tölt be professzori állást, valamint sokan adtak és adnak ki nagy értékű tudományos műveket.” A továbbiakban felsorol egy sor ilyen tudóst. Az, hogy a szlovákok egyáltalán irigyek lennének, pusztán rágalom. Úgy véli, a magyar is ugyanolyan könnyen feldühíthető, mint a szlovák, a magyar azonban még büszke is, de más népek, például a spanyolok is büszkék.²⁶

Az – m – aláírású levelező (valószínűleg Rummy) a *Századunkban* megjelent írással kapcsolatban foglal állást a művelt világban terjedő új helyesírási szokás, az egyszerűsége törekvés kapcsán, és kitér egyes magyar szavak helyesírására. Rummy ehhez kapcsolja érvelését a német mint a tudományok nyelvének megőrzése mellett.²⁷

Az *Urteil eines unbefangenen magyarischen Literators über die deutsche Sprache, Journalistik und Literatur in Ungarn* című írásában Rummy Kapuváry Ferdinánd (?–?) rosszálló véleményéhez csatlakozik a pesti német és magyar színházzal kapcsolatban. Ekkorra ugyanis a Magyar Nemzeti Színház már sokkal népszerűbb volt, mint a Pesti Német Színház. Rummy a *Pesther Tageblatt* védelmére kel, és kifejti álláspontját, mi szerint egy német nyelvű lap kiadása semmiképpen nem hazafiatlanság, vagy hazaárulás. Ismételten aláhúzza a német nyelv mint a kultúra hajtóerejének és terjesztőjének fontosságát.²⁸ Rummy több magyarországi német nyelvű orgánumban, így például a *Pesther Tageblatt*-ban is síkra szállt a német nyelv kultúráközvetítő szerepe mellett, és ezért sok támadás is érte, hazafiatlansággal vádolták.²⁹

Rummy egy Esztergomból küldött levelében Karel Sabina (1813–1877) cseh írónak a *Pesther Tageblatt*-tal folytatott vitájában a cseh író oldalán foglal állást. Sabina azt állította, hogy a lap a cseh nyelvnek és irodalomnak közeli véget jósol. Írásának második részében Rummy egy Bécsben élő cseh ember panaszára reflektál, aki arra panaszkodott, hogy a bécsi kávéházakban nincsenek cseh lapok kitéve. Rummy erre válasza leszögezi, hogy ezzel szemben a pesti kávéházakban több szláv nyelvű újság olvasható. Véleménye szerint erről a helyzetről a csehek tehetnek, mert nekik maguknak kellene valamit tenniük azért, hogy a kávéházakban az érdeklődők megtalálhassák a számukra fontos cseh lapokat. Rummy ezen

²⁶ Dr. RUMY, *Hartes und ungerechtes Urtheil eines Magyaren über die Slowaken in Ungarn* = *Ouw*, Nr. 83, 16. Oktober 1839, 358–359.

²⁷ – m –, *Verschiedenheit des Studiums der Philologie unter den Magyaren und Ausländern*, = *Ouw*, Nr. 95, 27. November 1839, 415.

²⁸ Dr. RUMY, *Urtheil eines unbefangenen magyarischen Literators über die deutsche Sprache, Journalistik und Literatur in Ungarn* = *Ouw*, Nr. 96, 30. November 1839, 422–423.

²⁹ Lásd ehhez: RÓZSA, Mária, *Die Kulturvermittlerrolle des Pesther Tageblattes. 1839–1845* = *Wiener und Pester Blätter des Vormärz und ihre Rolle an der Kulturvermittlung*, uo., 102.

kívül tanúbizonyságát adja annak, hogy a Monarchia délszláv sajtójával kapcsolatos széles körű ismeretekkel rendelkezik.³⁰

Egyik tudósításában Rummy a pesti *Spiegel* egyik írásával kel vitára Theodor Körner német költő és író *Zriny* című drámája hőséneke szláv származásával kapcsolatban, és különböző forrásokat vonultat fel, amelyek bizonyítják Zrínyi Miklós horvát származását, ezen kívül bemutatja a Budán kiadott szlovén *Zora* almanachot.³¹

A *Controlle des Ultramagyarismus* polémiára készítő címet viselő írásában Rummy a Pozsony és környékén élő szlovákok elmagyarosítása ellen emel szót, és a szlovákok történelmi jogára hivatkozik, melynek értelmében ők ott őshonosak. Az a követelés, hogy Magyarországon egy közös nyelv, a magyar, legyen, méltánytalan, és ennek természetesen politikai okai vannak. „Az igazi hazafiság összeköthető a kozmopolitizmussal” – véli.³²

A multikulturális, többnyelvű közegből származó Rummy előítéletmentesebben tudott a különböző nemzetek együttélési problémáival kapcsolatban állást foglalni. A szlovákok és magyarok szociális körülményeiről alkotott megállapításai saját megfigyelésen alapultak, és szinte korai szociológiai felmérésként olvashatóak.

Rummy Magyarországról küldte tudósítását a Bécsben élő Csaplovics Jánosnak Bajzával a *Századokban* folytatott vitájával kapcsolatban, melyben a pesti és budai német színházak magyarosítási törekvéseiről volt szó. Csaplovics ironikusan írta Bajza írására válaszolva, hogy a magyar Nemzeti Színház felvirágzásához nincs szükség másra, csak vízre, vagyis a színház épületét a Dunához közelebb kellene helyezni, valamint azt állította, hogy a pest-budai németeket ostorral kell a Nemzeti Színházba terelni. Ekkorra a pesti Német Színház már sokat veszített népszerűségéből. Rummy megvédte a két város 120 000-es lakosságát, amelyben sok a német nyelvű, akiknek joga van német nyelvű színházra.³³

Egy rövid írás a „tót” szó eredetével és a „tót nem ember” közmondással foglalkozik. Megemlíti Ivan Kukuljević drámáirót, aki a magyarok őseinél a „tót” szó jelentését „a „bölcesség atyja, félisten” értelemben definiálja, ezzel is alátámasztva a szó pozitív jelentését.³⁴

Szintén Rummy tudósított a Magyar Tudományos Akadémia 1845. december 29-ei üléséről, amelyen Frankenburg Adolf (1811–1886) tartotta székfoglaló beszédét. Ezt követően az Akadémia pályadíjainak kihirdetéséről számolt be, melyeket természettudósok kaptak, majd a *Tudomány és Irodalom* címmel kiadni

³⁰ Dr. Karl RUMY, *Correspondenz aus Gran* = *Ouw*, Nr. 96, 30. November 1839, 418–419; Nr. 97, 4. Dezember 1839, 427–428.

³¹ DRAGUTIN = *Ouw*, Nr. 3, 8. Januar 1840, 11.

³² Ld. HOFMAN, *uo.*, 80–81; KARL, *Controlle des Ultra-Magyarismus* = *Ouw*, Nr. 7, 22. Januar 1840, 27.

³³ a–o, *Ansicht des Herren Johann v. Csaplovics in Wien in Betreff der Magyarisierung der Pesther und Ofner Deutschen Theater durch das magyarische Nationaltheater in Pesth* = *Ouw*, Nr. 31, 16. April 1841, 128.

³⁴ Ld. HOFMAN, *uo.*, S. 81; *Thót nem ember* = *Ouw*, Nr. 79, 1. Oktober 1841, 320.

tervezett folyóiratról, amely azonban nem valósult meg. Rummy megemlítette Kovacsóczy Mihály (1801–1846) ügyvéd és szerkesztő Lipcsében név nélkül kiadott *Magyarkák* (Teubner, 1845) című röpiratát, amelyben a szerző több magyar író portréját mutatja be, amelyeket azonban Rummy nem találja jól sikerültnek és idézi a *Pesti Hírlap* idevágó kritikáját. Végezetül kitér Karacs Teréz (1808–1892) írónőre, aki a jobbak és közkedveltebbek közé tartozik, valamint megemlíti Peter Jovanović újvidéki szerb professzor *Bačka Víla* című almanachját.³⁵

A „Literatur” rovatban jelent meg rövid híradás Jósika Miklós *Zrínyi a költő* című regényének Steinacker Gusztáv által készített és 1844-ben Heckenastnál megjelent német fordításáról.³⁶ A recenziens szándéka szerint nem foglalkozott a művel részletetekbe menően, csak az anyag gazdagságát említette meg, kitért viszont a történelmi háttér bemutatására és a női jellemekre.

Bár a magyar irodalom népszerűsítése nem tartozott az *Ost und West* által preferált témák közé, mégis három alkalommal közölt a lap magyar szépirodalmi műveket. 1846-ban jelent meg Zerffi Gusztáv fordításában Hiador (Jámbor Pál) *Emléklapok egy főrangú hölgyhöz* című versciklusa a *Honderű* alapján.³⁷ Az objektivitás kedvéért: Jámbor a biedermeier almanach-líra középszerű képviselője volt, akinek költészete a kortársak körében vagy visszhangtalan maradt, vagy megsemmisítő kritikában részesült. A kalandos életű és ellentmondásos személyiségű Zerffi (szül. Hirsch, Buda, 1820 – London, 1892) fordításai számos német nyelvű lapban láttak napvilágot. A reformkorban a *Spiegel* munkatársa volt, majd 1848. október 1-jétől a formájában és tartalmában átalakított *Ungar* társ-szerkesztője. 1848 januárjától 1848. július 19-éig a *Morgenröthe* szerkesztője. A figyelmet Petőfit támadó írásaival hívta fel magára, majd 1848-ban a forradalom lelkes híve lett, és lefordította németre Petőfi *Nemzeti dalát* (*Nationalhymne der Magyaren*). A szabadságharc leverése után emigrált, és Londonban élt kettős életet, egyfelől mint elismert tudós, másfelől mint a bécsi udvar ügynöke.³⁸

A Lerma gróf feleségének, Laurának próbák kiállása útján való lelki megemlékezéséről szóló Madridban játszódó romantikus novellát Julie Großmann fordította szabadon. Az S. M. monogrammal jelölt magyar szerzőt nem sikerült beazonosítani. Hogy a Sziléziában született Julie Großman (szül. von Menzel, Freistadt/Fryštát, Cs., 1790 – Drezda, 1860) tudott-e egyáltalán magyarul, vagy nyersfordítást használt, esetleg valaki segítségére volt a fordításban, ma már nehéz lenne kideríteni.³⁹

³⁵ y, *Aus Ungarn*, = *Ouw*, Nr. 13, 31. Januar 1846, 51.

³⁶ E, *Zrínyi der Dichter*, = *Ouw*, Nr. 8, 28. Januar 1845, 31–32.

³⁷ „Erinnerungsblätter: An eine hochgeborne Dame”, Nach HIADOR von G. I. ZERFFI = *Ouw*, Nr. 85, 18. Juni 1846, 337; Nr. 88, 25. Juli 1846, 349; Nr. 90, 30. Juli 1846, 357; Nr. 99, 20 August 1846, 393.

³⁸ Zerffiről lásd: FRANK TIBOR, *Egy emigráns alakváltásai: Zerffi Gusztáv pályaképe, 1820–1892*, Bp., Akadémiai Kiadó 1985, 330, [28] t.

³⁹ *Laura*, Novelle frei nach dem Ungarischen des S. M. von J[ulie] GROSSMANN = *Ouw*, Nr. 27, 4. März 1847, 105–107; Nr. 28, 6. März 1847, 109–110; Nr. 29, 9. März 1847, 113–114; Nr. 30,

Több magyar kulturtörténeti írás származik a lapban Antonín Fährnich (Št'áhlav u Plzni 1802 – Jičín, 1852) professzortól. Fährnich gimnáziumi tanár, a filozófia doktora volt, több lapban publikált, valamint cseh és német nyelvű szótárakat adott ki. Az *Ost und West*ben népszerűsítő cikket közölt a zalavári szlovénok templomáról, melyet 850-ben szenteltek fel.⁴⁰ Szintén ő írt Szliács Nyitra megyei fürdőhelyről.⁴¹

A gróf Majláth János (1786–1855) történész és költő által szerkesztett, szép kiállítású *Iris* almanachot az egész Monarchiában ismerték és dicsérték. 1847-es évfolyamát Karl Viktor Hansgirk recenzeálta az *Ost und West*ben. „Ahogy Mailáth almanachja tartalmát és külső eleganciáját tekintve általában kiemelkedik Dél-Németország almanachjaitól és évkönyveitől, úgy az ez évi is” – írta. A recenzens a kötet szerzői közül kiemeli Heinrich Ritter von Levitschnigget, Hermann Kleint, Adalbert Stifert és Julie Großmant.⁴²

Pusztán tematikailag köthető Magyarországhoz egy ismeretlen költő – a szerkesztői közlemény szerint – Bukarestből beküldött tájleíró verse.⁴³

A lap 1847-ben három részletben közölte Kisfaludy Károly *Mit csinál a gólya?* című elbeszélését.⁴⁴ A műfordítóról, Adam Sübről sajnos nem sikerült semmilyen életrajzi adatot találnom. Az 1824-ben keletkezett szatirikus-realista novella anekdotaszerűen tematizálja a magyar falu feudális elmaradottságát. Az egyes szám első személyben elmondott történet elbeszélője egy falu templomának tornyán halott gólyát lát függeni. Kérdésére, hogy hogyan került oda a gólya, a falusi bíró és a falu jegyzője, aki egyébként korábban teljesen értelmetlenül lelőtte a gólyát, meséli el a történetet és a falu cigányának a madár leszedésére tett sikertelen kísérletét, miközben az lábát törte. Következő látogatásakor a faluban már nincs ott a gólya a toronyban, mert – mint megtudja – egy forgószél lefújta onnan. A történet a falu lakosainak teljes tehetetlenségét példázza, akik egyébként mind tipikus figurák, akik fizetni nem hajlandóak azért, hogy valaki szakszerűen levegye onnan a gólyatetetmet, de – mivel ők maguk nem képesek megoldani a problémát – az időre bízzák annak megoldását, hiszen az idő majd csak elrendezi valahogy a dolgot.

Helyi érdekességekről (a pesti színházakban bemutatott darabok rövid színi kritikái, koncertek, újonnan elkészült épületek) tudósított Julian Chownitz (Ér-

11. März 1847, 117–118; Nr. 31, 13. März 1847, 121–122; Nr. 32, 16. März 1847, 125–126; Nr. 33, 18. März 1847, 129–130; Nr. 34, 20. März 1847, 133–134; Nr. 35, 23. März 1847, 137–138.

⁴⁰ FÄHRNICH, Ant., *Die geschichtlich erste slawisch christliche Kirche zu Szalavár in Ungarn* = *OUW*, Nr. 67, 5. Juni 1847, 265–267.

⁴¹ FÄHRNICH, prof. A., *Das elektrische Bad zu Sljač in slaw. Ungarn im Neusohler Comitatus* = *OUW*, Nr. 67, 5. Juni 1847, 326.

⁴² HANSGIRG, Karl Viktor, *Iris, Deutscher Almanach für das Jahr 1847*, Pest Gustav Heckenast = *OUW*, Nr. 79, 3. Juli 1847, 315; Nr. 80, 6. Juli 1847, 319.

⁴³ St. – b. . . r, *Auf der Ungarnpuszta* = *OUW*, Nr. 82, 10. Juli 1847, 325.

⁴⁴ *Was macht der Storch? Eine Dorfgeschichte*. Frei nach dem Ungarischen des Karl KISFALUDY von Adam SÜSS = *OUW*, Nr. 92, 3. August 1847, 365–366; Nr. 93, 5. August 1847, 369–370; Nr. 94, 7. August 1847, 374.

sekújvár/Nové Zámky Sk., 1814 – Döbling, 1888) „Tags-Noveletten aus Pesth” című rovatában.⁴⁵ Chownitz/Chowanetz báró egy német tiszt fia volt, az olmützi kadettiskolában tanult, egy darabig tisztként szolgált, majd 1836-tól Németországban több helyen is újságíróskodott. Németországban kiadott röplapjaiban kritizálta a Metternich-rendszert, aztán Grazban vasúti alkalmazott lett. 1839-ben Pesten találjuk, ahol megjelentette a *Pesther Charivari* című napilapot, amelyből mindössze egyetlen szám, a június 20-ai maradt fenn, s amelyet rögtön betiltottak. Chownitz 1848-ban csatlakozott a magyar forradalomhoz, ismét újságkiadásba kezdett, 1848. április 10-étől 1849. július 8-áig kiadta a radikális *Opposition* című bulvárlapot, melynek sikerét a helyszíni tudósítások frissessége alapozta meg. Mikor Jelačić csapatai közeledtek, 1849. szeptember 25-én Bécsbe szökött, majd ott is *Opposition* címen adott ki lapot. A bécsi forradalom leverése után ismét Németországba költözött.⁴⁶

Chownitz első alkalommal magyar darabok bemutatásáról referált a pesti Nemzeti Színházról, és megemlítette Bajza és Vörösmarty nevét.⁴⁷

Chownitz két részes írást közölt Alexander Schmid(t) (? – ?), a pesti Német Színház igazgatójának *Die Verstoßenen* című darabjáról, és kis mutatványt is közölt a második felvonás szövegéből.⁴⁸

Pestről jelentkezett a Leuname nevű/álnevű levelező, aki Liszt fővárosi koncertjéről is beszámolt.⁴⁹ Iglóból bizonyos Fr. Waniczek tudósított, akit nem tudtam azonosítani. Zeneegyleti hírek mellett Franz Preiß/Preyß (Igló, 1797 – Igló, 1842) történeti és arcképfestőnél tett látogatásáról számolt be.⁵⁰

Más magyar városok mellett Pécsen is volt a lapnak tudósítója, aki a színházi előadások címeit és a fellépő színészek neveit felsorolta.⁵¹ A ma már zömében azonosíthatatlan levelezők főleg helyi eseményekről számoltak be.

Egy ideig még neves magyar munkatársa is volt az *Ost und West*nek a fiatal Szarvady Frigyes (1843-ig Hirschl, Újvidék, 1822 – Paris, 1882) személyében. Szarvady jogot tanult Pesten, Prágában és Bécsben, majd Pozsonyban telepedett le 1847-ben ügyvédként. A következő időszakban a párizsi *Le Constitutionnel* című lap levelezője volt, majd 1848 után a magyar kormány megbízásából Pest és

⁴⁵ CHOWNITZ, J. F., *Tagesnovellen aus Pesth* = *OUW*, Nr. 59, 25. Juni 1838, 243; Nr. 40, 18. Mai 1839, 164; Nr. 45, 5. Juni 1839, 186; Nr. 60, 27. Juli 1839, 251–252; Nr. 88, 2. November 1839, 382–383; Nr. 94, 23. November 1839, 412.

⁴⁶ Chownitzhoz lásd még: LENGYEL Márta, S., *Egy fejezet 1848-i sajtókn történetéből, Julian Chownitz „Die Opposition”-ja* = *OSZK Évkönyv 1978*, Bp., 1980, 471–491.

⁴⁷ CHOWNITZ, *Mittheilungen aus Pesth* = *OUW*, Nr. 75, 19. September 1838, 309.

⁴⁸ CHOWNITZ, J. F., *Correspondenz aus Pesth*, = *OUW*, Nr. 92, 17. November 1838, 377; Nr. 93, 21. November 1838, 382. A darab címe helyesen: *Der Verstoßene*, Bemutatója 1838. október 22-én volt. Lásd ehhez: *Deutsche Theater in Pest und Ofen 1770–1850, Normativer Titeltatalog und Dokumentation*. Hrsg. v. Hedvig Belitska-Scholtz Scholtz und Olga Somorjai, Bp., Argumentum, [1995], Bd II 6519.

⁴⁹ LEUNAME, *Pesther Zustände* = *OUW*, Nr. 10, 1. Februar 1840, 43.

⁵⁰ WANICZEK, Fr., *Brief aus Iglau* = *OUW*, Nr. 51, 25. Juni 1841, 207.

⁵¹ SHANDOR, L., *Aus Fünfkirchen*, = *OUW*, Nr. 5, Februar 1841, 44.

Párizs, illetve Pest és Bécs között közvetített diplomáciai ügyekben, és igyekezett a külföldet megnyerni a magyar szabadságharc ügyének. Ezt követően a *Kölnische Zeitung* párizsi levelezője lett, és tartott fenn innen kapcsolatot a magyar emigránsokkal. A frankfurti parlamentnek is tagja volt, majd 1850 után Angliában és Franciaországban élt, csak az 1867-es amnesztia után tért vissza a Monarchiába, és lett a bécsi *Neue Freie Presse* tárcarovatának szerkesztője.⁵²

Szarvady rendkívül pozitív kritikát jelentetett meg az *Ost und West*ben Julius Mosen (tkp. Julius Moses, 1803–1867) 1842-ben megjelent *Kaiser Otto der Dritte* című drámájáról. Egyébként – túlzóan – korának egyik legjobb drámájának nevezte, dicsérte a konzekvens, zseniális jellemeket, a gondolatgazdag ábrázolást, egy világtörténelmi gondolat bemutatását, a kellően lekerekített jeleneteket, valamint a történelmi hűséget.⁵³

Szarvady recenziót közölt a „Deutsche Literatur” rovatban a prágai *Libussa* évkönyv 1842-es kötetéről is. A kötet munkatársai közül Uffo Horn, Moritz Hartmann, Friedrich Bach, Karl Egon Ebert, G. J. Kolar és Isidor Heller nevét emelte ki.⁵⁴

Szintén ebben a rovatban írt Theodor Mügge (1802–1861) négy kötetes *Toussaint* című regényéről. A zömmel kalandregényeket gyártó német író Stuttgartban 1840-ben megjelent regényének teljes címe „*Toussaint oder der Negeraufstand in Haiti. Eine historische Erzählung für die Jugend*” volt. Néhány epizódját Szarvady – valószínűleg joggal – fárasztónak tartja.⁵⁵ Szarvady egyik utazásáról is beszámolt egy úti rajzában.⁵⁶

Pestről tudósított a társas élet eseményeiről, koncertekről, lóversenyekről, színházi bemutatókról „Bhd.”.⁵⁷ Egyik későbbi jelentkezéséből tudjuk meg teljes nevét: Bernhard Stolz, adatokat róla nem sikerült találnom. Több más téma mellett megemlíti a túlzott magyarkodást, melyet a haladás gátjának tart.⁵⁸

Magyarországi úti élményeiről írt bizonyos Ignaz Grünberg, aki arra a megállapításra jut, hogy egy nemzet „jellemét” a szórakozásaiban lehet a legjobban

⁵² RÓZSA, Maria, *Szarvady, Frigyes = Österreichisches Biographisches Lexikon*, ab 1815 (2. überarbeitete Auflage.) Online-Edition Lfg. 3 (15.11.2014. <http://www.biographien.ac.at/oebli?frames=yes> Utoljára megnyitva: 2017. 01. 26.)

⁵³ SZARVADY, Friedrich, *Otto III., Tragödie von Julius Mosen (Aufgeführt auf der Prager Bühne am 27. April und 3. Mai.) = Ouw*, Nr. 41, 21. Mai 1841, 166; Nr. 42, 25. Mai 1841, 171.

⁵⁴ SZARVADY, Friedrich, *Libussa. Jahrbuch für 1842*: Herausgegeben von Paul Aloys Klar, k. k. Kreiskommissar, Direktor der Versorgungsanstalt für erwachsene Blinde etc. Prag = *Ouw*, Nr. 9, 1. Februar 1842, 35–36.

⁵⁵ SZARVADY, F., *Toussaint. Roman von Theodor Mügge = Ouw*, Nr. 52, 1. Juli 1842, 209.

⁵⁶ Fried. Sz-y, *Badner Briefe = Ouw*, Nr. 60, 28. Juli 1843, 241–242; Nr. 61, 1. August 1843, 244–245.

⁵⁷ Bhd., *Aus Pesth, = Ouw*, Nr. 50, 24. Juni 1842, 201–202; Nr. 51, 28. Juni 1842, 205–206.

⁵⁸ STOLZ, Bernhard, *Pesther Briefe = Ouw*, Nr. 65, 16. August 1842, 261–262; Nr. 66, 19. August 1842, 265.

megismerni. Személyes élményei alapján bemutatja a Komárom környéki falusi fiatalság táncait.⁵⁹

Valószínűleg magyar tudósító volt Filó, aki Pestről tudósított, őt sajnos nem sikerült azonosítanom.⁶⁰

Pozsonyból is tudósított valaki az időjárásról, színházi pletykákról a Franz Pokorny vezetése alatt álló Német Színházról.⁶¹ Franz/František Pokorny (Lstiboř, Tsch., 1797 – Wien, 1850)⁶² 1822-ben klarinétos volt a pozsonyi Városi Színházban, majd 1827-től a színház zenekarának vezetője, 1829-ben Pozsony tornamestere, 1835-ben átvette az eladósodott Városi Színház vezetését és nagy sikerekhez juttatta, különösen az opera terén. Ugyanez az L. K. írt az országgyűlés előkészületeiről a városban, valamint felhívta az olvasók figyelmét az „elmés” Adolf Neustadtnak a *Pannoniában*, a *Preßburger Zeitung* melléklapjában megjelent cikkére.⁶³

A „Historische Denkwürdigkeiten” című rovatban emlékezett meg Fr. F. monogramú szerző Szigetvár 1566-os elestéről, Zrínyi és a várvédők hősiességéről.⁶⁴

1848-ban még egy cseh szerzőtől, Viktor Bednártól (?-?) származó kalandos, romantikus novellát találunk, középpontjában magyar hőssel, az osztrák örökösödési háború idejéből, nem várt fordulatokkal és csodás gyógyulással.⁶⁵

Az 1848-as európai forradalmi hullám elérte a Cseh Királyságot és a vele egyesített Morvai Ögrófságot is, a lakosság a németekkel egyenlő jogokat követelt magának, persze természetesen a Habsburg Birodalmon belül. A „mesés eseményekről” Glaser először március 18-án írt, és üdvözölte a Monarchia népeinek adományozott alkotmányt, és felsorolta a prágai forradalmi eseményeket.⁶⁶ A pesti történelemről, a 12 pont közzétételéről, Táncsics kiszabadításáról, a Nemzetország megalakításáról a *Pester Zeitung* alapján számolt be a lap.⁶⁷ Glaser a kritikus időben vezércikkeit mindig *Zeitbetrachtungen* cím alatt tette közzé. Április 1-jén óvott attól, hogy az új alkotmányt a régi cseh rendi alapokra helyezték.⁶⁸ Felemelte szavát azért, hogy az új, a polgárságot képviselő népképviselőket csak a nép által választott képviselők alkothassák.⁶⁹ Glaser szociális érzékenységét mu-

⁵⁹ GRÜNBERG, Ignaz, *Bilder aus Ungarn = OUW*, Nr. 66, 19. August 1842, 265; Nr. 68, 26. August 1842, 273–274; Nr. 69, 30. August 1842, 277.

⁶⁰ FILÓ, *Altes und Heuriges aus Pesth und Ofen = OUW*, Nr. 87, 1. November 1842, 349–350.

⁶¹ POKORNYHOZ lásd: H. REITTERER, *Franz Pokorny = Österreichisches Biographisches Lexikon*. <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes> (Utoljára megnyitva: 2017. 02. 17.)

⁶² L. K., *Aus Preßburg = OUW*, Nr. 14, 17. Februar 1843, S. 54–55.

⁶³ L. K., *Aus Preßburg = OUW*, Nr. 17, 28. Februar 1843, 67.

⁶⁴ FR. F., *Merkwürdige That einer Frau bei der Belagerung von Szigeth = OUW*, Nr. 22, 21. Februar 1846, 87; Nr. 24, 26. Februar 1846, 95.

⁶⁵ BEDNÁR, Viktor, *Der Ungar. Novelle = OUW*, Nr. 25, 26. Februar 1848, 97–99; Nr. 26, 29. Februar 1848, 101–102; Nr. 27, 2. März 1848, 105–107; Nr. 28, 4. März 1848, 109–111.

⁶⁶ R. G., *Prag 18. März = OUW*, Nr. 34, 18. März 1848, 133.

⁶⁷ *Aus Pesth. = OUW*, Nr. 36, 23. März 1848, 143–144.

⁶⁸ HOMAN 1957, i. m. 89.

⁶⁹ GLASER, Rudolf, *Zeitbetrachtungen = OUW*, Nr. 40, 1. April 1848, 157.

tatja, hogy egyik írásában arra intette a prágaiakat, hogy a népek felkelésével nem csak a középosztály, a polgárság szabadul fel, hanem a társadalom alsóbb rétegei is.⁷⁰ 1848 tavaszán nem voltak cseh részről Magyarországgal rokonszenvező hangok, később, az októberi bécsi forradalom után azonban változott ez a helyzet.⁷¹ Glaser Magyarországról úgy vélekedett, hogy egyetlen ország sem fog akkora átalakulásokon keresztül menni, mint Magyarország. Glasert egy kultúrpolitikai orgánium kiadójaként természetesen foglalkoztatta a sajtószabadság megvalósulásának kérdése, és minden olyan kényszerintézkedést elutasított, amelyek az írók jogait korlátozták.⁷²

A prágai forradalom kitörése után 1848 júniusára összehívták Prágába az ausztrorszláv mozgalom kongresszusát azzal a céllal, hogy a Habsburg Birodalmat föderatív államná alakítsák. A kongresszust a prágai diákok és polgárok felkelése szakította félbe, küzdelmüket Windisch-Graetz néhány nap alatt vérbe fojtotta. Az *Ost und West* azonban ebben az időben már nem jelent meg. A bécsi hatóságok már jó ideje bizalmatlanul szemlélték szerkesztőjének nemzetközi kapcsolatait, és a rendőrség Sedlnitzky rendőrminiszter utasítására Glasert titokban megfigyelte.⁷³ Ez, valamint a gazdasági nehézségek, melyek következtében Glaser gyakran nem tudott honoráriumot fizetni szerzőinek, valamint a cenzúrával való állandó küzdelmei járultak hozzá a lap megszűnéséhez.⁷⁴ Az *Ost und West* utolsó száma 1848. június 10-én jelent meg.

Az *Ost und West* 12 évfolyama a lap munkatársai és tudósítói közös alkotó munkájának eredménye. Rudolf Glaser érdeme szervezői, a német és a szláv kultúrát összekötő tevékenységében rejlik.⁷⁵ A szerkesztő ezen irányvonala mellett a magyar tematika mégis mindvégig jelen volt a folyóiratban. Ki kell emelni a többnyelvű, multikulturális közegből származó Rummy Károly Györgyöt, aki a szláv nyelvek mellett a magyar nyelv és kultúra lelkes népszerűsítője volt az egész európai régió német nyelvű periodikumaiban. Mellette a lap levelező tudósítója volt a szintén a Felvidékről származó Julian Chownitz. 1841–42-ben Szarvady Frigyes recenzióit is közölte az *Ost und West*. Megemlítendő, hogy a pesti és a pozsonyi német nyelvű lapok munkatársai állandóan figyelemmel kísérték, szemlélték az *Ost und West*-et. A fentebb nevezetteken kívül volt még sok más, ma már nem azonosítható magyar levelezője is a lapnak, akik tudósítottak a ma-

⁷⁰ HOFMAN 1957, i. m. 90.

⁷¹ Lásd ehhez: PRAŽÁK, Richard, *Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc cseh- és morvaországi visszhangja* = *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica*. Tom 9, fasc. 1(2004), 75–76.

⁷² HOFMAN 1957, i. m. 100.

⁷³ MESTAN, Antonín, *Die Monatsschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen und Ost und West = Zeitschriften und Zeitungen des XVIII. und XIX. Jahrhunderts in Mittel- und Osteuropa*, Hrsg. v. István Fried, Hans Lemberg, Edith Rosenstrauch-Königsberg, Berlin, Verlag Ulrich Camen, 1986, 208.

⁷⁴ HOFMAN 1957, i. m. 35.

⁷⁵ HOFMAN 1957, i. m. 41.

gyar irodalmi, kulturális és társadalmi aktualitásokról. Összefoglalólag elmondható, hogy Glasernek lapjával sikerült egy egész Közép-Európa-szerte elismert, és a haladó erőket, legalább virtuálisan összekötő orgánomot létrehoznia, ami a magyarországi német lapoknak ilyen mértékben nem adatott meg.

RÓZSA, MÁRIA

Ungarische Bezüge in der Prager Zeitschrift *Ost und West* 1837–1848

Die deutschsprachige Kulturzeitschrift *Ost und West. Blätter für Kunst, Literatur und geselliges Leben* erschien in Prag vom 1. Juli 1837 bis zum 10. Juni 1848. Die vom Prager Bibliothekar, Rudolf Glaser gegründete und redigierte Zeitschrift bemühte sich um Vermittlung zwischen Ost und West und enthielt viele Beiträge zur Literatur und Kultur vor allem zur tschechischen (böhmischen), russischen und polnischen Kultur, aber auch zu anderen Kulturen und Ländern. Mit Novellen auf Fortsetzung, Dramen, Gedichten, Reiseskizzen, Länder- und Völkergemälden, vermischten Aufsätzen über Literatur, Musik, Theater und Kunst versuchte sie den Zielsetzungen einer auf Interesse des Bildungsbürgertums basierenden Zeitschrift nachzukommen. Die in ganz Europa verbreitete und gelesene Zeitschrift gehörte zum Typ des für den Vormärz charakteristischen deutschsprachigen literarischen Blattes. Die Beiträge in *Ost und West* kamen aus Österreich, Deutschland, Polen, aus den Balkanländern und Rußland. Neben den ständigen Korrespondenten haben deutsche bzw. österreichische Dichter und Schriftsteller mitgewirkt. Es kam zweimal zur Veröffentlichung von ungarischen belletristischen Werken, ein Gedicht von Pál Jámbor erschien in der Übersetzung von Gustav Ignaz Zerffi, eine Novelle von Károly Kisfaludy wurde in Fortsetzungen 1847 abgedruckt. Regelmäßig berichtete im Blatt Karl Georg Rummy, eifriger Korrespondent deutschsprachiger Blätter im mitteleuropäischen Raum. Der junge Friedrich Szarvady schrieb einige Rezensionen für *Ost und West*. Über lokale Angelegenheiten – meist Theateraufführungen – berichtete Julian Chownitz.

Keywords: History of civilisation, 19th Century, Hungary, German cultural periodical in Prague, Mediation between East and West